

YENİ TÜRK CEZA KANUNU'NDA HAKSIZ TAHRİK*

(PROVOCATION IN NEW TURKISH CRIMINAL CODE)

*Arş. Gör. Devrim AYDIN***

Giriş

Devletin ceza hukuku alanındaki faaliyetleri dolaylı veya dolaysız olarak insana yönelik olduğundan bu faaliyetlerde insanın özellikleri, davranış biçimleri, bireyin toplumla olan ilişkileri ve kişinin çizdiği suçlu psikolojisinin, suçu işlemiş olduğu objektif ve sübjektif nedenlerin dikkate alınması gerekir.¹ İnsanın dış dünyaya yansıyan davranışlarını değerlendiren ceza hukuku, onun davranışlarında iç dünyasının, o anki ruh halinin ve genel psikolojik özelliklerinin önemi bulunduğunu kabul ederek bu psikolojik durumlara, insan doğasına belli bir hukukî değer vermektedir.² Modern ceza hukuku sadece işlenen suçu değil, suçun işlenmesine etki eden nedenleri, failin kişiliğini ve failin işleniş biçimini de göz önünde bulundurarak cezalandırmak yoluna gitmektedir.³

Suçun işlenmesinde etkili olan nedenlerden bir kısmının o suçun daha ağır veya daha hafif sayılmasını gerektirdiğinin kanun tarafından kabulü halinde “suçu etkileyen haller”in (circostanze del reato) varlığından söz

* Bu çalışma, 21. 07. 2003'te Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde savunularak başarılı bulunan “Türk Ceza Hukuku'nda Haksız Tahrik” adlı yüksek lisans tez çalışmamızdaki düşüncelerimiz esas alınarak, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'ndaki değişikliklere göre hazırlanmıştır.

** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Ceza Hukuku Bilim Dalı Araştırma Görevlisi.

¹ **Cihan, Erol: Demokratik Bir Toplumda Suç Siyaseti Kavramı;** Ceza Hukuku El Kitabı, Beta Yay., İstanbul, Eylül 1989, s. 530 vd.

² **Zaza, Carlo: Le Circostanze del Reato;** CEDAM, Milano, 2002, Vol.1, s. 300 - 302; **Cogliolo, Pietro: Completo Trattato Teorico e Pratico di Diritto Penale;** Milano, 1890, Vol. 1, s. 550 - 551.

³ **Malinverni, Alessandro: Circostanze del Reato;** Encic. del Dir., Vol. 2, s. 68.

edilir.⁴ “Suçu etkileyen haller”⁵ suçun kurucu unsurlarından (elemento costitutivo del reato) farklı olup suçun varlığı veya yokluğu üzerinde etkili olmazlar.⁶ Bu haller, kurucu unsurlarıyla var olan bir suçun kanun gereği veya yargıcın takdirine bağlı olarak bu halleri taşımayan suça (suçun basit haline) nazaran daha ağır veya daha hafif sayılmasını ve dolayısıyla karşılığındaki cezanın artırılmasını veya azaltılmasını gerektiren “ağırlatıcı veya hafifletici nedenler”dir.⁷ Bu nedenler, suçun kanuni tanımında belirlenen tipik fiilin dışında kalan ve ona eklenen özel fiili unsurlar veya failin psikolojik durumudur.⁸

Haksız tahrik, suçun kurucu unsurlarından olmadığı gibi, kusur yeteneğini ortadan kaldıran bir neden de değildir.⁹ Haksız tahrik, kusurun “irade” (isteme) unsuru üzerinde etkili olan bir faktördür.¹⁰ Haksız tahrik en yalın tanımıyla, failin kendi kusuru olmaksızın başkalarının haksız hareketleri sonucunda kapıldığı hiddet veya elemin tesiriyle bir “tepki suçu” (delitti reattivi) işlemesi, işlediği tepki suçunun cezasının da bu nedenle bir miktar indirilmesidir.¹¹

Bilindiği üzere 1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK), 1889 İtalyan (Zanardelli) Ceza Kanunu esas alınarak hazırlanmış ve bu kanunda yer alan bir çok kuruma ve bu arada haksız tahrik kurumuna da yer verilmişti. Haksız tahrik kurumu, 1 Nisan 2005’te yürürlüğe girecek olan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu m. 29’da bazı değişikliklerle yeniden düzenlenmiştir. Çalışmamızda haksız tahrik kurumunun 5237 sayılı TCK açısından nasıl uygulanacağını ele almaya çalışacağız. Yeni Kanun’un bir çok hükmü gibi haksız tahrik hükmü de TCK uygulaması boyunca yerleşmiş içtihat ve doktrin görüşleri de dikkate alınarak ve fakat kanunilik ilkesi ihlal edilmeyerek değerlendirilecektir.

765 sayılı TCK m.51’de ve 5237 sayılı TCK m. 29’da düzenlenmiş olan “haksız tahrik” kurumu özünde aynı olmasına rağmen yeni kanunda temel

⁴ Malinverni: s. 68 - 69.

⁵ Bu ifade yerine “suçun arzi unsurları” ifadesi de kullanılmaktadır. Bknz: **Ersoy, Yüksel: Ceza Hukuku Genel Hükümler**; İmaj Yay., Ankara, 2002, s. 73.

⁶ **Antolisei, Francesco: Manuale di Diritto Penale, Parte Generale**; 13. Ed., Giuffrè, Milano, 1994, s. 398.

⁷ **Battaglini, Giulio: Diritto Penale, Parte Generale**; 3. Ed. CEDAM, Padova, 1949, s. 381 - 382; **Toroslu, Nevzat: Ceza Hukuku**; Savaş Yay., Ankara, 2005, s. 176; Antolisei: s. 398 - 399; Ersoy: s. 73.

⁸ **Cavallo, Vincenzo: Diritto Penale, Parte Generale**; Vol. 2, Napoli, 1955, s. 386; Malinverni: s. 68 - 69.

⁹ **Manzini, Vincenzo: Istituzioni di Diritto Penale Italiano, Parte Generale**; 9. Ed., CEDAM, Padova, 1958, Vol. 1, s. 125.

¹⁰ **Pagliari, Antonio: Principi di Diritto Penale, Parte Generale**, 8. Ed., Giuffrè Ed., Milano, 2003, s. 479; **İçel, Kayıhan - Sokullu/Akıncı, Füsün: Suç Teorisi**; 2. Kitap, Beta Yay., İstanbul, 2000, s. 283.

¹¹ **Santoro, Arturo: Provocazione, Diritto Penale**; Novis. Dig. Ital., Unione Tipografico Ed., Torino, 1960, Vol. 14, s. 396.

fark, gerekçede açıklandığı gibi, kurumun doğru uygulanması ve özellikle töre ve namus saiki ile işlenen adam öldürme suçlarında tahrik indiriminin uygulanmamasıdır. Bu amacın sağlanabilmesi için eski metinde geçen “haksız bir tahrikin husule getirdiği gazap veya şedit elem” ifadesi yeni kanunda “haksız bir fiilin meydana getirdiği hiddet veya şiddetli elem” şeklinde değiştirilmiştir. Hiddet ile gazap aynı anlama geldiğinden kurumun psikolojik esasında bir değişiklik olduğu söylenemez. Ancak kanunun gerekçesinde “haksız tahrik” ifadesi yerine “haksız bir fiil” denilmekle “töre cinayetleri”nde tahrik indiriminin engellenmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. Aşağıda bu değişikliğin tutarlı ve yerinde olup olmadığını tartışacağız. Yeni düzenlemede bir başka değişiklik ise “ağır ve hafif tahrik” ayrımının kaldırılarak, hakime tahrikin derecesini tespit etme ve buna göre cezadan belli bir oranda indirim yapma yönünde geniş bir takdir yetkisinin verilmiş olmasıdır.

I. HAKSIZ TAHRİK KAVRAMI

1. Tahrik ve Haksız Tahrik

Tahrik; kımıldatma, kımıldama, oynatma, yola çıkartma, hareket ettirme, bir kimseyi kötü bir iş yapması için ileri sürme, kışkırtma, etki yapma, körükleme olarak açıklanmıştır.¹² Yargıtay, TCK m. 51’de geçen “tahrik” terimi yerine bazı kararlarında “kışkırtma” terimini de kullanmaktaydı.¹³ 5237 sayılı TCK m. 29’da geçen “hiddet ve elem” kavramları ise beraber kullanılmalarına rağmen iki farklı psikolojik durumu ifade eden iki ayrı kavramdır. Hiddet; öfke, kızgınlık, sinirlenme¹⁴ anlamındayken elem; acı, üzüntü, dert, keder¹⁵ anlamındadır.

Tahrik kurumu ele alınırken failin fiilinin yanı sıra mağdurun hareketleri de önemlidir; zira suçun işlenmesinde dolayısıyla kurumun merkezinde mağdurun hareketleri vardır.¹⁶ Tahrikin söz konusu olabilmesi için mağdurdan kaynaklanan haksız hareketler nedeniyle failin öfke veya üzüntüye kapılması ve tepki olarak bir suç işlemiş olması gerekir.¹⁷ Failin

¹² Devellioğlu, Ferit: *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*; 12. B., Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 1995, s. 1021; *Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlük*; TDK Yay., No: 549, 9. B., Ankara, 1998, C. 2, s. 2115; Özön, Mustafa Nihat: *Osmanlıca - Türkçe Sözlük*; 5. B., İstanbul, 1973, s. 700; Par, Arif Hikmet: *Osmanlıca - Türkçe Sözlük*; Serhat Yay., İstanbul, 1992, s. 445.

¹³ YCGK 16. 5. 1977 t. E. 156, K. 209 ve YCGK 20. 3. 1989 t. E. 1/155, K. 113; 4. CD 17. 4. 1996 t. E. 1985, K. 3547 s.k. Bknz: Tutumlu, Mehmet Âkif: *Türk Ceza Hukukunda Haksız Tahrik*; Adil Yay., Ankara, 1999, s. 18.

¹⁴ TDK, *Türkçe Sözlük*: C. 1, s. 992 - 993.

¹⁵ TDK, *Türkçe Sözlük*: C. 1, s. 699.

¹⁶ Burton, Mandy: *Sentencing Domestic Homicide Upon Provocation: Still ‘Getting Away With Murder’*; *Feminist Legal Studies*, 2003, N. 11, s. 279.

¹⁷ Marconi, Guglielmo: *Provocazione*; *Encic. del Dir.*, Vol. 37, Giuffrè Ed., 1988, s. 821;

kendi duygularının etkisiyle üzülməsi, öfkelenmesi sonucunda suç işlemesi durumunda bu duygularının hukukten değeri yoktur. Haksız tahrikin özü, haksız bir hareketin doğurduğu hiddet veya elemın etkisi altındaki failin davranışlarını denetleme yeteneğinin azalması ve kendini tepki suçu işlemekten alıkoyamaması nedeniyle cezasının indirilmesidir.¹⁸ Fail, mağdurdan kaynaklanan haksız harekete tepkisini, mağdur aleyhine suç işleyerek göstermektedir.

2. Heyecan Türü Olarak Hiddet ve Elem

Haksız tahrikin kusurluluğa etki etme nedeni, mağdurun haksız hareketinin failde hiddet veya elem doğurması ve bu duyguyu denetleyemeyen failin tepki suçu işlemiş olmasıdır.¹⁹ Failin suç işlemesine neden olan hiddet veya üzüntü ile mağdurun haksız hareketleri arasındaki nedensellik bağı dikkate alınmaktadır. Hiddet veya şiddetli elemın etkisindeki failin isnat yeteneği bu anda da tamdır fakat içinde bulunduğu bu psikolojik duruma hukukî bir değer verildiği için bu psikolojik durum, suça etki eden ve failin cezasının azaltılmasını sağlayan failin sübjektif durumundan kaynaklı kişisel bir hafifletici nedendir. Bunun temel nedeni ise kendisine yöneltilen tahrik edici fiil nedeniyle kapıldığı hiddet veya şiddetli elemden ötürü, davranışlarını denetleyememesi, bu olağandışı, yoğun duygunun etkisiyle dinginliğini (sükûnetini/sakinliğini) koruyamayarak tepki göstermiş olmasıdır.²⁰ Kanun, failin kapıldığı herhangi bir hiddet veya eleme değil, ancak tahrikçinin haksız hareketlerinin neden olduğu hiddet veya şiddetli eleme hukukten değer tanımıştır.²¹ Öte yandan olayda failin hem hiddet hem elem duymuş olması gerekmez, bu iki duygu bir arada olabileceği gibi sadece birinin varlığı da yeterlidir. Kanun, hiddetin şiddetli olmasını aramazken elemın varlığı halinde bu duygunun şiddetli olmasını aramıştır.

3. Modern Ceza Hukukunda Failin Kişiliği

Hukukun diğer dallarında (failden çok) fiil önem taşımaktayken ceza hukukunun esas konusu, kişiliğine sahip bulunan insanın hareketleridir.²² Ceza kanunları failin kızgınlık, öfke, ruhsal çöküntü gibi psikik durumlarının suç işlemekte önemli bir neden olduğu gerçeğinden hareketle, onun bu

Santoro: s. 396.

¹⁸ Horder, Jeremy: *Provocation and Responsibility*; Clarendon Press, Oxford, 1992, s. 96 vd.; İçel - Akıncı; s. 283; Zaza: s. 303.

¹⁹ Pisapia, Gian Domenico: *Istituzioni di Diritto Penale*: CEDAM, Padova, 1965, s. 191; Santoro: s. 396.

²⁰ Cass. Pen., Sez. I, 29. 8.1999, n. 9695, Riv. Pen. 2000, s. 505; Manzini: Vol. 1, s.125.

²¹ Pisapia: s. 191.

²² Toroslu: s. 4.

psikolojik durumlarına belli bir hukuksal değer atfederek failin bu sıra dışı ruh halini “suçu etkileyen haller” arasında düzenleme yoluna gitmiştir.²³ Kendisine yöneltilen haksız hareketler sonucunda dinginliğini koruması gerekirken bunu yapamayarak duygusal çöküntüye kapılan, duyduğu öfke veya üzüntü nedeniyle suç işleyen failin bu etkilenmesine hukukî bir değer tanımak çağdaş ceza adaletinin gereği sayılmıştır.²⁴

Bir fiilin suç teşkil edebilmesi için faille işlediği fiil arasında bulunması gereken “kusurluluk” suçta aranan manevî unsur olarak, insan medeniyetinin kaydettiği önemli bir ilerlemedir.²⁵ Ceza hukuku açısından kusurluluk, failin fiili ile olan psikik, manevî ilişkisidir.²⁶ Kusurluluk, kişinin ceza (isnat) yeteneği olsun ya da olmasın, bir fiil açısından bilinç ve irade ile hareket etmesidir.²⁷ Böylece failin cezalandırılabilmesi için fiilin kendisi tarafından işlenmiş olmasının ve neticeyle fiili arasında nedensellik ilişkisinin yanı sıra fiili bilerek ve isteyerek işlemiş olması koşulu da aranmaktadır.²⁸ Failin psişğine verilen önem nedeniyle çağdaş ceza kanunlarında, failin kusurluluğuna etki ederek onun kusurluluğunu ve kınanabilirliğini azaltan veya tamamen kaldıran nedenlere yer verilmiştir. Haksız tahrik, failin kusurluluğunu kaldırmayan fakat onun kusurluluğunu azaltan ve cezayı hafifleten bir nedendir.

II. HAKSIZ TAHRİKİN ESASI VE YAPISI

1. Haksız Tahrikin Psikolojik Esası

Ceza kanunlarını ihlâl eden ve “fail” (autore) olarak nitelenen birey, bu davranışlarının cezaî sonuçlarına da katlanmak zorundadır. Haksız tahrikin söz konusu olduğu bir olayda ise fail, tahrikçinin haksız hareketleri sonucunda duyduğu hiddet veya şiddetli elemin psikolojisinde meydana getirdiği zaaf nedeniyle kendini denetleyemeyerek tahrikçiye karşı suç işlemektedir.²⁹ Fail, tahrik karşısında sakin kalamayıp tepki suçu işlediği için kınanmakta ve sorumlu tutulmakta fakat kusurluluğunun daha az olduğu kabul edilmektedir.

Haksız tahrik kurumunun psikolojik esası, modern ceza hukukunda failin kişiliğinin dikkate alınması ile yakından ilgilidir. Failin duyguları, faili

²³ Cogliolo: Vol.1, s. 552.

²⁴ Horder: s. 100 vd.

²⁵ Ersoy: s. 99 - 100.

²⁶ Önder, Ayhan: **Ceza Hukuku Dersleri**; Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 267.

²⁷ Ersoy: s. 140

²⁸ Artuk, Emin: **Suç Genel Teorisi**; Ceza Hukuku El Kitabı, Beta Yay., İstanbul, 1989, s. 215, 216; Apaydın, Cengiz: **Ceza Hukuku ve Adli Tıp Açısından Kusur Yeteneği**; Adil Yay., I. B., Ankara, (Tarihsiz), s. 7 vd.

²⁹ Pannain, Remo: **Manuale di Diritto Penale, Parte Generale**; 3.Ed., Unione Tipografico-Editrice, Torino, 1962, Vol.1, s. 484.

suç işlemeye yönelten psikolojik durumu önemsenmektedir. Ancak, haksız tahrik kurumu, failin herhangi bir duygusuna değil, sadece hiddet veya şiddetli eleme hukuken değer verilmesidir. Öte yandan herhangi bir hiddet veya eleme değil, ancak mağdurun haksız hareketlerinin neden olduğu hiddet veya eleme hukuken değer verilmektedir.

2. Haksız Tahrikin Hukukî Esası

Haksız tahrik kurumunun hukukî değerlendirmesini inceleyen teoriler, mağdurdan kaynaklanan haksız hareketleri veya failin psikolojik durumunu hareket noktası olarak ele almalarına göre objektif ve sübjektif teori diye ayrılmaktadır. Objektif teori, faile yöneltilen tahrikin haksızlığından yola çıkarak tahrik fiiline ilişkin hususları öne çıkarırken; sübjektif teori ise tahrik fiilinin failde yarattığı hiddet ve eleme dikkate alarak psikolojik-bireysel bir çözümlemeden hareket ederek faile ilişkin hususları önemsemektedir.

Objektif teorinin tahrik fiiline, sübjektif teorinin ise failin psişğine değer veren açıklamalarını bağdaştırmaya çalışan karma teori ise iki görüşü bağdaştırarak hem faile yöneltilen tahrik fiilini hem de failin kapıldığı hiddet veya eleme suça neden olan ve cezayı azaltan etkenler olarak değerlendirmektedir.³⁰ Hem fiile hem de faile ilişkin hususların birlikte değerlendirilmesi kurumun amacına daha uygun düştüğünden, karma teori daha tutarlıdır. Zira haksız tahrik kurumu hem faili harekete geçiren tahrik fiilinin hem de failin kapıldığı hiddet veya elemin bir araya gelmesi ile uygulama bulabilir.

3. Haksız Tahrikin Suç Bakımından Genel Kural Oluşu

Haksız tahrikin etkisiyle işlenen suçların sıklıkla adam öldürme ve müessir fiil suçları olması nedeniyle sadece bu tür suçlarda haksız tahrikin uygulanmasının kabul edilmesi ileri sürülmüşse de haksız tahrikin genel bir kural olması veya sadece özel kısımda bazı suçlarda uygulanması, failin duyduğu gazap veya eleme ne zaman hukukî değer tanınacağına ilişkin bir cezalandırma politikasıdır. Haksız tahrik kurumuna yer veren bir ceza hukuku sisteminin bu kurumu genel bir kural olarak düzenlemesi daha isabetlidir, çünkü tahrikin etkisiyle fail herhangi bir tepki suçu işleyebilir.³¹ Hiddet veya elem haline sadece belli suçlarda hukukî değer tanıyarak tahrik kurumunu sınırlandırmak bir cezalandırma politikası olsa da tahrikin psikolojik ve hukuksal esaslarıyla bağdaşmaz.

Tahrik halinde fail herhangi bir tepki suçu işleyebileceğinden, birçok suç açısından tahrikin uygulanması olanaklıdır. Failin işlediği tepki suçu

³⁰ Altavilla, Enrico: *Lineamenti di Diritto Criminale*; 2. Ed., Napoli, 1932, s. 153; Marconi: s. 823.

³¹ Toroslu: s. 178.

icraî, ihmâlî olabileceği gibi; müteselsil suç, tekerrür suçu ya da mütemadî suç olabilir. İştirak halinde işlenen suçlarda ise tahrik indirimi faillerin tümüne değil, ancak tahrikin etkisi ile suça iştirak etmiş olanlara uygulanabilecektir³² çünkü haksız tahrik, şahsi bir hafifletici nedendir, ancak tahrik edilmiş olan fail indirimden yararlanabilir.

4. Haksız Tahrikin Fail Bakımından Genel Kural Oluşu

Haksız tahrikin fail (kişi) bakımından genel kural oluşu, haksız tahrik neticesinde suç işleyen fail ile mağdur arasındaki münasebeti kanunun nazara almaması, tahrik indiriminin tüm faillere uygulanabilmesi demektir.³³ Örneğin TCK m. 82'ye göre adam öldürme suçunun nitelikli hallerinde (suçun üstsoy, altsoy, eş, kardeşler ya da kamu görevlisi aleyhine işlenmesi halinde) failin cezası suçun basit haline oranla daha ağır olup ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıdır. M. 86'da ise kasten yaralama suçunun bu sayılan kişiler aleyhine işlenmesi halinde ceza ağırlaştırılmaktadır. Bu nedenle anaya, babaya, eşe karşı işlenen suçlarda faille mağdur arasındaki ilişkiden ötürü ceza önce artırılacak; tahrikin varlığı halinde ise artırılmış olan ceza indirilecektir. Bu düzenleme tutarlıdır zira faili tahrik edebilecek hareketler onunla evlilik veya yakın akrabalık bağı bulunan kişilerden de gelebilir. Tepki suçu kim tarafından işlenirse işlensin, koşulları varsa haksız tahrik hükmü uygulanacaktır.³⁴

III. HAKSIZ TAHRİKİN ŞARTLARI

1. Tahrik Edici Fiil Olmalıdır

Tahrikten söz edilebilmesi için başkasından kaynaklanan ve faili tahrik eden hukuka aykırı bir hareket gerekmektedir. Hiddet veya elem, failin ihtirasından ya da bunalımından değil, faile yöneltilen haricî bir fiilden kaynaklanmış olmalıdır.³⁵ Bu nedenle tahrik fiilinin varlığı, haksız tahrikin objektif şartıdır. Kanun, tahrik fiilinin varlığını şart koştukça beraber herhangi bir açıklamada bulunmamış, yalnızca fiilin bir vafından bahsetmiş ve haksız olmasını aramıştır. Tahrik fiili, failin hayatına, fiziksel bütünlüğüne, hürriyetine, malvarlığına, sosyal ve ahlâkî değerlerine, saygınlığına yönelik olabilir, önemli olan haksız bir hareketin olmasıdır.³⁶

Yargıtay bazı kararlarında tahrikin varlığında hata halinde failin tahrik fiilinin varlığına yönelik inanişına hukukî bir değer tanıyarak olaya takdirî indirim nedeninin değil, tahrik hükmünün uygulanması gerektiğini

³² Ayık, İsmail Hakkı: *Tahrik*; AD, Ocak, 1952, S. 1, s. 103.

³³ Erem, Faruk: *Haksız Tahrik*; AD, Temmuz 1946, S. 7, s. 639.

³⁴ Toroslu: s. 178.

³⁵ Pannain: s. 485; Ayık: s. 89; Horder: s. 102 - 103; Burton: s. 283 vd.

³⁶ Cogliolo: Vol. 1, s. 552; Santoro: s. 397.

belirtmekteydi.³⁷ 5237 sayılı TCK, “hata” kenar başlıklı m.30/2’de “Bir suçun daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli hâllerinin gerçekleştiği hususunda hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanır.” ve m. 30/3’te “Ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlere ait koşulların gerçekleştiği hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanır.” demek suretiyle suça etki eden nedenlerin varlığı konusunda hata edilmiş olması hallerine yer verilmiştir. Buna göre, somut olayda suça etki eden hafifletici neden bulunmadığı halde fail, var zannetmişse (hafifletici nedenin varlığında hata edilmişse) cezayı hafifletici neden olaya uygulanacaktır.³⁸ Somut olayda suça etki eden nedenin bulunmasına rağmen fail bunu bilmeden suç işlese bu durumda hafifletici neden faile uygulanır ve ceza hafifletilir.³⁹ O halde, haksız tahrikin varlığında hata ederek suç işleyen veya olayda haksız tahrik koşullarının gerçekleştiğini bilmeden suç işleyen fail, haksız tahrik indiriminden yararlanacaktır.

Olayda haksız tahrik indiriminin uygulanması için tahrik fiilinin mutlaka faile yöneltilmiş olması, bizzat failin hak ve menfaatlerinin zedelenmiş olması da gerekmez.⁴⁰ Tahrik fiili, failin şahsına, vücut bütünlüğüne, hürriyetine yönelebileceği gibi failin yakınlarına, sevip saydığı kimselere, değer yargılarına, malvarlığına veya faille herhangi bir bağı olmayan üçüncü kişilere yönelik olarak da işlenebilir.⁴¹ Yargıtay verdiği bazı kararlarında meseleye bu şekilde yaklaşmışken bazı kararlarında ise tahrik fiilinin faile yöneltilmiş olması gerektiğini belirtmiştir.⁴² Tahrik fiilinin huzurda işlenmiş olması gerekmez; failin tahriki duymuş, öğrenmiş olması yeterlidir.

Tahrik fiilinin, faili tahrik edici nitelik taşıması, hukuka, ahlak ve sosyal kurallara aykırı olması yeterlidir; ayrıca tahrikçinin tahrik etme

³⁷ Tahrikin varlığında hata halinde TCK m. 51’in uygulanamayacağı yönünde, YCGK 15. 5. 1989 t., E. 121, K. 186, (Tutumlu: s. 142 - 145), “Sanığın karısı ile öldürülenin zina etmesinin bahis konusu olmadığı olayda ise sanık hakkında 51. maddenin değil, 59. maddedeki takdir indirimi nedeninin uygulanması gerektiği...” 1. C.D. 24. 5. 1977 t. E. 1977/ 1076, K. 1977/ 1830 s.k., (Resmî Kararlar Dergisi, Ekim 1977, S. 10, s. 1469).

“Failin bu davranışı kendine yöneldiği sanısıyla ve bunun etkisiyle suç işlemesi durumunda varsayılan kışkırtma nedeniyle bu indirici nedenden yararlanacağı açıktır.” 4. C.D., 17. 4. 1996 t. E. 1996/1885, K.1996/3547, s.k., (YKD, 1996, C. 22, S. 10, s. 1656 - 1657).

³⁸ Toroslu: s. 181.

³⁹ Toroslu: s. 181.

⁴⁰ Altavilla: s., 153; Toroslu: s 178.

⁴¹ Altavilla: s. 153; Erem: s. 640.

⁴² “Bir olayda tahrikin varlığını kabul etmek için haksız tahrikin bizzat sanık veya yakınlarına yönelik olması gerekmez. Üçüncü kişilere ve hatta eşya ve hayvanlara karşı yapılan hareketler de tahfif sebebi oluşturabilir” YCGK, 22. 5. 1989 t., E.133, K. 192 s.k., (Tutumlu: s. 23) Aksi yönde, “..Ancak yayınlanan program sanıkların şahsına yönelik olmadığından tahrik hükmü uygulanamaz”. 8.C.D., 07.04.1999 t., E.1999/3786, K.1999/4655 s.k., YKD, Temmuz, 1999, C. 25, S. 7, s. 1012.

kasdının bulunması gerekmez.⁴³ Tahrik teşkil eden hareketler icrai (yapmak) veya ihmali (yapmamak) biçiminde⁴⁴ olabileceği gibi tek veya birden çok veya devam eden hareketler şeklinde de olabilir. Sadece kasıtlı hareketler değil, taksirli hareketler de tahrik edici olabilir, zira taksirli hareket de kusurludur.⁴⁵

İsnat yeteneğine sahip olmayanların hareketleri “haksız” olduğu sürece tahrik teşkil edebilir⁴⁶ çünkü isnat yeteneğinin olmaması, bu kişilerin fiillerinin hukuka aykırılığını kaldıran bir neden değildir ve bunlar sadece subjektif nedenlerden dolayı cezaî müeyyideye maruz kalmazlar.⁴⁷ Hayvanların hareketleri ise ancak bir insana izafe edilmesi koşuluyla hukuka aykırı olabilir. Bir insanın yönlendirmesi, tedbirsizliği veya ihmali söz konusu olmadıkça hayvanların hareketleri haksız tahrike neden olmaz. Fakat sahibi veya zilyedi tarafından yönlendirilen, kışkırtılan, başıboş bırakılan hayvanların hareketlerinden onların malik ve zilyetleri sorumlu olduğuna göre⁴⁸ bu durumda olayda haksız tahrikin varlığı kabul edilmelidir.⁴⁹

2. Fiil Haksız Olmalıdır

Tahrikin bir indirim nedeni olarak kabulünün gerekçesi, tahrik fiilinin haksızlığının failde yarattığı hiddet veya elemidir. Burada tahriki oluşturan fiilin, Ceza Hukuku açısından “suç” veya Borçlar Hukuku anlamında “haksız fiil” olması gerekmez,⁵⁰ çünkü tahrik fiilinin kanuna aykırılığı değil,

⁴³ Cass. Pen., Sez. 5, 23. 1. 2001, n. 630; Riv. Pen., N. 3, Marzo, 2001, s. 250.

⁴⁴ **Gürelli, Nevzat: Ceza Hukukunda Mazeret Nedeni Olarak Haksız Tahrik;** İBD, 1951, C.25, S.6, s. 333.

⁴⁵ **Keyman, Selâhattin: Cürmî Fiilin Yapısal Unsuru Olarak Hareket;** AÜHFD, Yıl: 1988, C. XL, S. 1 - 4, s. 156 -157.

“Olayda, maktûlün, elverişli genişlikte olmasına rağmen biraz daha sağa yanaşmayarak tedbirsizlik ve dikkatsizlik sonucu traktörüne takılı alet ile sanıkların traktörüne çarptığı ve hasara neden olduğu, bundan kaynaklanan kavgada sanık Mevlüt’ün maktûlü sopa ile darp ettiği, diğer sanığın da av tüfeği ile ateş ederek maktûlü öldürdüğü anlaşıldığından; maktûl haksız hareketi sonucu sanıkların aracında hasara neden olduğuna göre sanıklar lehine TCK.nun 51/1. maddesinin uygulanması gerekir.” (Y 1.CD, 7. 2. 1995 t., E. 1994/4368, K. 1995/251 s.k., YKD, Nisan 1995, C. 21, S. 24, s. 653 - 655).

⁴⁶ **Maggiore, Giuseppe: Principi di Diritto Penale, Parte Generale;** 2. Ed., Bologna, 1937, s. 428.

⁴⁷ **Katoğlu, Tuğrul: Ceza Hukukunda Hukuka Aykırılık;** Seçkin Yay., Ankara, 2003, s. 83 vd; Gürelli: s. 335.

⁴⁸ **Karahasan, Mustafa Reşit: Sorumluluk Hukuku;** Beta Yay., Ankara, 1995, s. 559 vd.

⁴⁹ “Mağdurun kayıtsızlığı nedeniyle hayvanlarının verdiği zarar tahrik niteliğindedir. Y 1.CD, 27. 3. 1980, E.1980/1328, K. 1980/1391 s.k., (YKD, C. 6, S. 8, s. 1158).

⁵⁰ Toroslu: s. 179; Erem: s. 640; Tutumlu: s. 24; **Çağlayan, Muhtar: Türk Ceza Kanunu,** Yetkin Yay., Ankara (Tarihsiz), C.1, s. 508; **Centel, Nur: Türk Ceza Hukukuna Giriş,** Beta Yay., İstanbul, Kasım 2001, s. 353; **Nuhoğlu, Ayşe: Namus İçin Adam Öldürme Suçlarında Haksız Tahrik Uygulaması;** MÜHFD, İstanbul, 2004, S. 1- 4, s. 209.

“haksızlığı” aranmıştır.⁵¹ Fiilin haksızlığı, fiilin hukuka aykırı olması anlamına gelmektedir.⁵² Hukuka aykırılık; fiilin bir hukuk normunu ihlal etmesi, dolayısıyla hukuk düzeni ile bir çatışmayı ifade ettiğine göre suç ya da haksız fiil açısından hukuka aykırılık birbirinden farklı nitelikte değildir.⁵³ Tahrik fiilinin haksızlığının failde gazap veya elem doğuracak yoğunlukta olması yeterlidir, ayrıca tahrikin ağır olması da gerekmez.⁵⁴

TCK m. 29’un gerekçesinde “*Hiddet veya şiddetli elemin haksız bir fiil sonucu ortaya çıkması gerekir. Maddeye bu ibarenin eklenmesinin amacı, ülkemizde özellikle “töre veya namus cinayeti” olarak adlandırılan akraba içi öldürme suçlarında haksız tahrik indiriminin yanlış biçimde uygulanmasının önüne geçmektir.*⁵⁵

Maddedeki düzenleme nedeniyle bir suçun mağduruna yönelik olarak gerçekleştirilen fiiller dolayısıyla fail haksız tahrik indiriminden yararlanamayacaktır. Örneğin cinsel saldırıya maruz kalmış kadına karşı babanın veya erkek kardeşin işlediği öldürme fiilinde, haksız tahrike dayalı olarak ceza indirimi yapılamayacaktır. Maddedeki haksız fiil terimi, bir davranışın hukuk düzenince tasvip edilmediği anlamına gelmektedir. Ancak böyle bir haksız fiili yapan kişiye karşı yönelik fiilin varlığı durumunda maddenin uygulanması söz konusu olabilecektir.” denilmiştir. Maddede geçen “haksız bir fiil” ifadesi, mağdurdan kaynaklanan hareketin hukuk düzeninin tasvip etmediği bir hareket olması, fiilin hukuk düzeni ile çatışması anlamına gelir. Özel hukuk açısından “haksız fiil” ve ceza hukuku açısından “suç” olarak nitelendirilen hareketler aynı zamanda “haksız” hareketlerdir ve esasen suç da bir haksız fiildir ancak suç tipik bir haksız fiildir.⁵⁶

Sadece hukuka aykırı hareketler değil toplumsal değerlere, örf ve adetlere aykırı hareketler de failde hiddet veya elem yaratabilir.⁵⁷ Burada önemli olan tahrik fiilinin “haksız” olması ve faili hiddet veya eleme sevk etmesidir. Kanunun gerekçesinde ve kanun metninde geçen “haksız fiil” ifadesi yukarıda da ifade ettiğimiz gibi “hukuka aykırı fiil” olarak değerlendirilmelidir, fiilin mutlaka suç ya da haksız fiil olmasını beklemek tutarlı değildir; ayrıca her haksız fiil suç teşkil etmez.⁵⁸ Örneğin zina, suç

⁵¹ Pannain: s. 487.

⁵² **Marini, Giuliano: Il Fatto “Ingiusto” Nella Provocazione;** Riv. It. Dir. e Proc. Pen., 1961, s. 807; Zaza: s. 310.

⁵³ Katoğlu: s. 34; Marini: s. 808 – 809.

⁵⁴ **Saltelli, Carlo - Di Falco, Enrico Romano: Commento Teorico - Pratico del Codice Penale:** 3. Ed., Jandi Sapi Editore, Vol.1, s. 452; Marconi: s. 824; Çağlayan: s. 508.

⁵⁵ İncelememizle doğrudan ilgisi olmamasına rağmen burada geçen “akraba içi öldürme suçları” ifadesinin hukuk ve ceza hukuku sistemimiz açısından olduğu kadar Türkçe açısından da doğru bir ifade olmadığını belirtmeliyiz.

⁵⁶ Katoğlu: s. 34

⁵⁷ Zaza: s. 310; Cavallo: s. 426; Antolisei: s. 416; Centel: s. 353.

⁵⁸ Katoğlu: s. 34.

olmamasına rağmen Medeni Kanun'da boşanma nedenidir ve ayrıca zina eden eş açısından tazminat sorumluluğu da doğuran haksız bir fiildir. O halde zina, Ceza Kanunu'nda suç olmasa bile tahrik teşkil edebilir zira bir hukuk kuralı ile çatışmaktadır ve bu nedenle de hukuka aykırı bir fiildir.

Sosyal kurallara, değer yargılarına, geleneklere aykırı hareketler de tahrik teşkil edebilir ancak hukukla çatışan toplumsal değer yargılarına, örf ve adetlere veya geleneklere aykırı hareketler, faili tahrik etse bile "haksız" olmadıklarından haksız tahrik indirimini söz konusu olmayacaktır.⁵⁹ Çünkü tahrik fiilinin haksız olması koşulu, hukuk düzenini korumaya yöneliktir.⁶⁰ Eksik borcun ifa edilmemesi bunun tipik örneğidir ve örneğin kumar borcunun ifa edilmemesi tahrik teşkil etmez. Bayram ziyaretine gitmemek, yoldan geçene selam vermemek, davet edilen yere gitmemek, başsağlığı dilememek ya da bir olayı tebrik etmemek gibi örf ve adetlere, ahlâka aykırı bir hareket, hukukun değer verdiği bir haksızlık taşımadığından, tahrik teşkil etmez. Bir yörede kan davası, kız kaçırmak, çocukları Medeni Kanun'da belirlenenden daha küçük yaşta evlendirmek, başlık parası vermek yaygın bir gelenek olsa da bu davranışlar hukuka aykırıdır. Bu nedenle öcünü almayanın, evlenmek istediği kızı kaçırmayanın, evlenmek istemeyenin ya da istenen başlık parasını vermeyenin davranışları tahrik teşkil etmez.

Bir hakkın kullanımı, verilen bir emrin yerine getirilmesi, mağdurun rızası gibi olayda hukuka uygunluk nedenlerinin bulunması, bireylerin adli veya idarî organlar önünde haklarını kullanmaları başkaları aleyhine (zararına) hukukî sonuçlar doğursa bile tahrik sayılmaz. Hukuka uygun bir fiil, failde ne kadar şiddetli hiddet ve elem yaratmış olursa olsun haksız tahrikten bahsedilemez, çünkü ortada bir "haksızlık" yoktur. Boşanma, tazminat, alacak davası açılması; rekabet edilmesi veya haksız rekabetin önlenmesi; suç duyurusunda bulunulması vs. bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ancak, hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılması, hakkın kötüye kullanılması gibi bir durum söz konusu ise haksızlık da gerçekleşmiştir.⁶¹ Sınavda başarısız olan öğrencinin sınıfta kalması nedeniyle öğrencinin, icra memurunun hacze gelmesi nedeniyle borçlunun üzüntü duyması doğaldır ancak ortada hukuka aykırı bir fiil olmadığı için duyulan üzüntü ya da öfkenin etkisiyle tepki suçu işlenmesi durumunda tahrik kurumu uygulanamayacaktır. Öğretmenin başarılı öğrenciyi kasten sınıfta bırakması ya da icra memurunun borçluyu tartaklaması durumunda ise artık hukukun verdiği yetkinin dışına çıkmıştır ve bu davranışların etkisiyle öfkelenen ya da üzüntüye kapılan failin tepki suçu işlenmesi halinde tahrik kurumu uygulanabilecektir.⁶²

⁵⁹ Pagliaro: s. 479.

⁶⁰ Gürelli; s. 333 - 334.

⁶¹ Toroslu: s. 179.

⁶² 765 sayılı TCK m. 272'de memurun görev ve yetki sınırını aşarak suça neden olması, özel haksız tahrik nedeni olarak düzenlenmiştir. 5237 sayılı TCK'da bu yönde bir hüküm

Tahrik fiilinin yasal takibe uğramış, tahrikçinin cezalandırılmış olması failin duyduğu hiddet veya elemi ortadan kaldırmamış ve fail tepki suçu işlemişse olaya haksız tahrik uygulanmalıdır.⁶³ Fakat haksızlık giderilmiş, tahrikçi affedilmiş ya da tahrikçiyle fail olağan ilişkiler kurmuşlarsa artık tahrikten bahsedilemez.⁶⁴

3. Tahrik Fiili Failde Hiddet veya Şiddetli Bir Eleme Neden Olmalıdır

Tahrik kurumunun objektif unsuru, hukuka aykırı bir fiilin varlığını gerekli kılarken, kurumun dayandığı subjektif unsur, söz konusu fiilin failde hiddet veya şiddetli bir eleme neden olmasıdır. Fiilin haksız olması tek başına tahrik hükümlerinin uygulanması için yeterli değildir; tahrik fiili, failin öfke veya üzüntü duymasına yol açmalıdır.⁶⁵ Tahrikten söz edilebilmesi için failin içine düştüğü öfke ve üzüntü halinin mağdurun haksız davranışlarından kaynaklanmış olması gerekir.⁶⁶ Yargıç sadece tahrikin varlığından değil; tahrikin hangi hareketlerden kaynaklandığını, failde hiddet veya elem doğurmaya yetip yetmeyeceği ve diğer koşulların bulunup bulunmadığı hususunu da kararında göstermelidir. Faildeki duygular hiddet veya elem olmalıdır. Kompleksler, kıskacılıklar, failin kişilik bozuklukları, intikam duyguları, stresli olması vs. kurumun uygulanması ile ilgisi olmayan duygulardır.⁶⁷

4. Tepki Suçu İşlenmiş Olmalıdır

Tahrikin varlığı tek başına bir anlam ifade etmez, kurumun uygulanabilmesi için failin tahrik nedeniyle bir tepki suçu işlemiş olması gerekmektedir.⁶⁸ Tepki suçunun tahrik edenin şahsına karşı işlenmiş olması şart değildir, suçun tahrik edenin zararına işlenmiş olması yeterlidir.⁶⁹ Bu nedenle tepki suçu tahrik edenin hayatına, vücut bütünlüğüne, kişiliğine

olmamasına rağmen memurun görev alanını aşarak tahrik edici hareketlerde bulunması nedeniyle memura yönelik tepki suçu işleyen failin cezası m. 29'da yer alan genel tahrik hükmüne göre indirilecektir.

⁶³ "Olayda sanıkların üç sene önce vuku bulan ve ölenin yargılanıp mahkum olması ve cezasının infaz edilmesi ile sonuçlanan olayın üzerlerinde oluşturduğu öfke ve şiddetli elemnin etkisi altında kaldıkları, bu ruhsal durumun tepkisi ile suçu işledikleri anlaşıldığından olayda tahrik hükümlerinin uygulanması gerekir." YCGK, 19. 11. 1990 t. E.254, K. 277 s.k., (Malkoç, İsmail - Güler, Mahmut: Uygulamada Türk Ceza Kanunu, Genel Hükümler; 1. B., Adil Yay., Ankara, 1996, C.1, s. 374 - 375.)

⁶⁴ Gürelli: s. 355.

⁶⁵ Saltelli - Di Falco: s. 452; Marconi: s. 827.

⁶⁶ Manzini: s. 125 - 126.

⁶⁷ Burton: s. 283 vd.

⁶⁸ Saltelli - Di Falco: s. 453.

⁶⁹ Erem: s. 644.

yönelik olabileceği gibi onun malvarlığına yönelik de olabilir. Burada aranan, tepki suçunun tahrik edenin haklarına veya menfaatine yönelik olarak işlenmiş olmasıdır. Fail, tahrikçiye (mağdura) karşı birden fazla tepki suçu işleyebilir, bu durumda her bir suç açısından tahrik indiriminin yapıлып her suçun cezası belirlenecek, bundan sonra cezalar içtima edilecektir.

Tahrikin varlığı sadece cezadan indirim nedeni olup hukuka uygunluk nedeni değildir bu nedenle olayda tahrikin varlığı tepki fiilini meşrulaştırmaz.⁷⁰ Fail, tepki suçundan ötürü daha az bir ceza ile cezalandırılacak, bunun yanı sıra mağdura verdiği zararları da özel hukuka göre tazmin edecektir. İşlenen “teпки suçu” özel hukuk açısından “haksız fiil” sorumluluğunu doğuracaktır.⁷¹ Haksız fiilin unsurları (davranış, zarar, uygun illiyet bağı, kusur ve hukuka aykırılık)⁷² burada vardır. Failin tazminat sorumluluğu hesaplanırken, (tahrikçinin) mağdurun olaya neden olan kusuru da dikkate alınacaktır.⁷³

Kanunda tepki suçunun mutlaka tahrik edene yöneltilmesi gerektiği açıkça belirtilmemişse de tahrik edenden kaynaklanan haksız hareket ile failin kapıldığı hiddet veya öfke ilişkisi, bir başka deyişle, tahrik ile tepki suçundaki nedensellik bağı bunu gerektirir.⁷⁴ Tepki suçunun tahrik edenden başkasına karşı işlenmesi halinde tahrik fiilinin tamamen dışında bir kişinin hukukî menfaatleri zedelenmiş olacağından olaya tahrik kurumu uygulanamaz. Zira böyle bir durumda ortada bir “teпки” yoktur.⁷⁵ Tahrik kurumunun esas tahrik edilenin tahrik edene yönelik bir tepki suçu işlemesi olduğuna göre failin tahrik edene değil de üçüncü kişilere yönelik suç işlemesi halinde “teпки”den söz edilemez ve bu durumda failin cezası tahrik nedeniyle indirilemez.⁷⁶ Üstelik böyle bir durumda tahrik fiili ile ilgisi olmayan bir başkasına zarar verilmektedir ki bu durum da hukuken kabul edilemez.

⁷⁰ Saltelli - Di Falco: s. 453; Toroslu: s. 105.

⁷¹ Marconi: s. 835; Santoro: s. 396.

⁷² **Eren, Fikret: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler;** Gözden Geçirilmiş 4. B., Beta Yay., İstanbul, 1994, C. 2, s. 29 vd. Haksız fiil (kusur sorumluluğu) hukuka aykırı, kusurlu bir davranışla bir kimseye verilen zararın giderilmesini düzenlemektedir. (Eren: s. 29 vd.).

⁷³ Eren: s. 348; Marconi: s. 835.

⁷⁴ Eren: s. 643; Altavilla: s. 154; “Sanık, mağdurenin kocası ile kahvede tartışmış onun küçük düşürücü sözlerine muhatap olmuştur. Ancak, ona karşı bir eyleme yönelmemiş, oradan ayrılıp mağdurenin evine gitmiş, eve giderek onu bıçakla yaralamış, bileziklerini gasp etmiştir. Olayda mağdureden kaynaklanan haksız hareket bulunmadığından, sanık lehine tahrik hükümleri uygulanamaz.” (YCGK, 31. 10. 1994 t. E. 1994/1-225, K. 119/250 s.k., YKD, C. 21, S. 2, Şubat 1995, s. 299).

⁷⁵ Altavilla: s. 154.

⁷⁶ Cavallo: s. 427; Cass. Pen. Sez. I, N. 5231, 19. 3. 1973, Arc. Pen., F. 7-8-9, Luglio - Settembre 1974, s. 413.

Tepki suçunun işlenmesi bakımından herhangi bir zaman sınırlaması yoktur.⁷⁷ Örneğin meşru müdafaa halinde saldırının filhal (derhal) def edilmesi (savuşturulması) koşulu aranmaktayken tahrik kurumu için böyle bir durum söz konusu değildir.⁷⁸ Tahrikin psikolojik esasını incelerken ele aldığımız gibi önemli olan tepki suçunun işlendiği sırada failin tahrik fiili nedeniyle kapıldığı hiddet veya elemnin etkisinde olması, bir başka deyişle aradan belli bir zaman geçmiş olsa bile tahrik fiili ile tepki suçu arasında nedensellik bağının bulunmasıdır.⁷⁹ Tepki suçunun faildeki hiddet veya elem halinin etkisi devam ettiği müddetçe işlenmesi gerekir, tepkinin tahrik fiilinden hemen sonra gösterilmesi şart değildir.⁸⁰ Failin kapıldığı öfke veya üzüntü belli bir zaman devam edebilir, gizli kalabilir hatta sakinleşen fail bir süre sonra yeniden aynı duygulara kapılabilir.⁸¹

5. Tepki Suçu Tahrik Nedeniyle İşlenmiş Olmalıdır (Nedensellik Bağı)

Failin tahrik hükmünden yararlanabilmesi için duyduğu gazap veya elemnin tahrik fiilinden, fiilin haksızlığından kaynaklanmış olması gerekir.⁸² Tepki suçunun nedeninin tahrik fiilinin failde yarattığı hiddet veya elem olması olaydaki nedensellik bağına ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle suç, tahrik fiilinin doğurduğu öfke veya şiddetli elemnin sonucu olmalı, tahrik fiili olmasaydı suçun da işlenmeyeceği kabul edilmelidir ki olayda nedensellik bağından bahsedilebilsin. Nedensellik bağı, failin kapıldığı gazap veya elemnin, tahrik edici harekettten kaynaklanması anlamına geir; yoksa failin iç dünyasından kaynaklanan bir öfkeyi, gerilimi açığa vurmasına değer tanımak suça hoşgörü ile bakmak anlamına gelirdi.⁸³

Olaydaki tahrik olgusunun mutlaka sanık veya müdafî tarafından ileri sürülmesi gerekmez.⁸⁴ Olayda tahrikin olup olmadığını, tahrik ile işlenen suç arasında nedensellik bağının bulunup bulunmadığını, tahrikin derecesini

⁷⁷ Battaglini: s. 404; Pagliaro: s. 479 - 480.

⁷⁸ Önder, Ayhan: **Ceza Hukuku Genel Hükümler**; C. 2, İstanbul, 1989, s. 381 - 382.

⁷⁹ Zaza: s. 318 - 319; "Saniğin, yaraladığı İsmail'in 7 - 8 yıl önce cinsel tacizine uğradığı biçimindeki savunması, tüm verilerle birlikte değerlendirilerek cinsel taciz olayı saptanırsa aradan uzun süre geçse bile nedensellik bağı tartışılarak 'kışkırtma' konusu değerlendirilmelidir." 4.CD, 23. 10. 1997 t., E. 1997/8526, K. 1997/8805 s. k., YKD, C. 26, S. 4, s. 619 - 620.

⁸⁰ Cass. Pen. Sez. I, 19. 3. 1999, n. 6285, Riv. Pen., Novembre 1999, N.11, s. 1014; Cass. Pen. Sez. I, 3. 12. 1997, n. 11124, Riv. Pen., Aprile 1998, N. 4, s. 389; Santoro: s. 398; Erem: s. 644; Toroslu: s. 179.

⁸¹ Malinverni: s. 87; İtalyan Yargıtayı kararı, 23. 06.1993, Giust. Pen, 1994, II, s. 74, n. 66; Cass. Sez. I, 12 Novembre 1997, CED Cass. 209159, (Pagliaro: s. 480.)

⁸² Cass. Pen. 04. 12. 1997, (Giust. Pen., Novembre 1998, F. XI, P. II, Dir. Pen., s. 648, n. 326) Manzini: s. 125 - 126; Antolisei: s. 416.

⁸³ Manzini: s. 242.

⁸⁴ Tutumlu: s. 33.

hakim resen araştıracaktır. Tahrikin varlığının saptanması ya da sanık tarafından ileri sürülmesi için herhangi bir zaman sınırlaması da yoktur, muhakemenin herhangi bir aşmasında ileri sürülebilir ya da resen varlığı saptanabilir.

6. Tahrik Fiili ile Tepki Suçu Arasında Oran Meselesi

Tepki suçunun tahrik fiiline oranla ağır olması durumunda aradaki nedensellik bağının kopacağı ve tahrik fiilinin olayın sadece bahanesi olacağı, bir başka ifadeyle, hiddet veya elemenden değil olaya imkân vermiş, tepki suçuna bahane teşkil eden bir hareketten söz edilebileceği ileri sürülmüştür.⁸⁵ TCK m. 29'da tahrik fiili ile işlenen tepki suçu arasında "oran" bulunması gerektiği yönünde herhangi bir hüküm yoktur. Kanunda bu yönde bir düzenlemeye gidilmesi de tahrik kurumunun yapısına uygun olmazdı. Çünkü kanun, tahrikin etkisiyle bireylerin işleyebilecekleri suçun niteliğini düzenleyemez. Tahrik sabit olsa bile herhangi bir suç işlenmesine cevaz verilmemekte, tepki suçu işleyen fail cezalandırılmaktadır. Tepki suçunu işleyen failin tepkisinin nasıl belireceği, nasıl bir suç işleyebileceği de önceden hesaplanamaz. Bireylerin farklı psikolojik yapıları ve tahrik fiilinin niteliği nedeniyle değişik tepki suçlarının işlenmesi söz konusu olabilir. Tahrik niteliğindeki bir harekete bazı kişiler tepki göstermeyerek sessiz kalırken, başkaları tahrikçiye yönelik tepki suçu işleyebilirler.

Tahrik fiili ile tepki suçu arasında bir orantının bulunması gerekmediği ve esasen bunun da kurumun doğasına uygun olmadığı yolundaki görüşler⁸⁶ daha isabetlidir. Kurumun amacı, bir saldırı ile savunma arasında denge kurmak değil, tahrik nedeniyle suç işleyen failin öfke veya üzüntüsüne hukukî değer tanıyarak cezasını bir miktar indirmektir.⁸⁷ Örneğin arabasına çarpan kişiyi öldüren failin durumunda, tahrikin varlığından fakat hafifliğinden söz edilebilir ve bundan dolayı da failin cezası daha az indirilir. İtalyan Yargıtay'ı da bir kararında, tahrik fiili ile tepki suçu arasında orantı aranmayacağını ve tahriki meşrû müdafaadan ayıran özelliklerden birinin de bu durum olduğunu belirtmiştir.⁸⁸

Ancak, tahrikin etkisiyle işlenen tepki suçunun psikolojik nedeni göz önünde tutulmalıdır. Failin tepki suçu işlemesinin nedeni kapıldığı hiddet veya üzüntüdür, o halde tepki suçu işlemekteki amaç bu hiddet veya üzüntüyü bastırmak olmalıdır. Tahrik fiili ile tepki suçu arasında orantı bulunması gerekmez ancak duyulan öfke veya üzüntü ile işlenen tepki suçu

⁸⁵ Manzini: Vol. 2, s. 244; Battaglini: s. 405; Romano: s. 635.

⁸⁶ Zaza: s. 323 vd; Malinverni: s. 88; Antolisei: s. 416; Önder: s. 383; Toroslu: s. 179.

⁸⁷ Pannain: s. 486.

⁸⁸ 16. 2. 1982, Giust. Pen. 1983, P. II, Dir. Pen. II, s. 36, n. 11; Aynı yönde, Cass. Pen. Sez. I, 21. 01. 1998, n. 740, Riv. Pen. 1998, Maggio, N. 5, s. 519.

arasında orantı olmalıdır.⁸⁹ Failin işlediği tepki suçu, kapıldığı üzüntü veya hiddeti bastırarak boyutlarda kalmalıdır.⁹⁰ Failin tepki suçu işleyerek kapıldığı öfke veya üzüntü dışında bir duygusunu, isteğini bastırması halinde tahrik indirimi uygulanmamalıdır. Örneğin tahrik fiilinin neden olduğu öfke ve üzüntü ile ırza geçme suçu işleyen failin işlediği tepki suçunun öfke veya üzüntü ile değil, cinsel dürtülerin bastırılması ile ilgisi vardır. Böyle bir durumda failin haksız tahrik indiriminden yararlanmasını savunmak güçtür.

Tepki suçu tahrikçinin hukuken korunan bir hakkına yönelmişse bu durumda tahrikçi m. 25'te yer alan meşru müdafaa hükmünden istifade edebilir çünkü bir kimsenin saldırıya neden olması o kimseyi kendisini korumak hakkından yoksun bırakmaz.⁹¹ Örneğin, kendine hakaret edilmesine öfkelenen failin, elindeki bıçakla tahrikçiye saldırması üzerine, tahrikçi meşru müdafaa hükmünden yararlanabilecektir. Bunun nedeni de tahrik fiili ile tepki suçu arasında açıkça bir orantısızlığın bulunması değil, tepki suçunun tahrikçinin vücut bütünlüğüne, hayatına yönelmiş olmasıdır.

IV. HAKSIZ TAHRİKİN CEZA HUKUKUNUN DİĞER KURUMLARI İLE İLGİSİ

1. Haksız Tahrik – Meşru Müdafaa

“Mazeret nedenleri” veya “suçu ortadan kaldıran objektif nedenler” de denilen hukuka uygunluk nedenleri, aslında ceza hukukunda yasaklanmış bir fiilin işlenmesi söz konusu iken fiilin hukuka aykırı olmasını önler ve fiili hukuka uygun hale getirir.⁹² Böyle bir durumda “hukuk düzeni kendisiyle çelişkiye düşmez” ilkesi gereğince fiil suç olmaktan çıkar.⁹³ Hukuka uygunluk nedenlerinde kanun belli bir fiilin işlenmesi yönünde yetki verdiği halde haksız tahrik halinde tepki suçunun işlenmesi yönünde bir yetki söz konusu değildir. Öte yandan hukuka uygunluk nedenleri suçu ortadan kaldıran objektif nedenken, haksız tahrik cezayı azaltan sübjektif bir nedendir.

Hukuka uygunluk nedenlerinden biri olan meşru müdafaa kurumu, 765 sayılı TCK'da “Nefse veya ırza vuku bulan haksız bir taarruzu filhal defî zaruretinin bais olduğu mecburiyetle işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.” denilerek TCK m. 49'da düzenlenmişti. 5237 sayılı TCK m. 25'te ise meşru müdafaa'nın kapsamı, “bir hakka” yönelik saldırı denilmek suretiyle genişletilmiştir. Özü itibarıyla meşru müdafaa, kendisinin ya da başkasının bir hakkına yönelmiş devam eden bir saldırının derhal def edilebilmesi için failin işlediği fiillerden ötürü cezalandırılmamasını ifade

⁸⁹ Zaza: s. 325 - 326;

⁹⁰ Cass. Pen. 28. 10. 1992, Sez. I, GP, 1993, II, 406, (Zaza: s. 326.)

⁹¹ Toroslu: s. 105; Ersoy: s. 94.

⁹² Toroslu: s.98.

⁹³ Toroslu: s. 98.

eder.⁹⁴ Meşru müdafaa halinde mutlaka bir saldırının bulunması gerektiği ve bu saldırının da kişinin bir hakkına yöneldiği dikkate alınırsa meşru müdafaa kurumunun içinde tahrik halinin bulunduğu görülecektir.⁹⁵ Tahrikte yer alan “haksızlık” meşru müdafaa söz konusu olan “saldırı” fiilinde de vardır, fakat tahrik fiili, saldırı fiilinin içinde erimektedir.⁹⁶ Bir hakka yönelmiş saldırının önlenmesi söz konusu iken bu saldırının kişiyi tahrik etmiş olduğu bir gerçektir ama artık cezanın büsbütün kaldırılmasını gerektiren bir hukuka uygunluk nedeni söz konusu olmaktadır.⁹⁷

İşlediği fiil, meşru müdafaa kapsamında değerlendirilen kişiye ceza verilmediğine göre, haksız tahrik hükmünün uygulanarak cezasının indirilmesi de söz konusu olamaz.⁹⁸ Meşru müdafaa sınırının aşılması durumunda da buradaki açıklamalarımız geçerlidir ve faile bir miktar ceza verilmektedir. Böyle bir durumda failin hukuka uygunluk nedenini aşmış olmasından dolayı verilecek cezanın olayda tahrikin varlığından bahisle indirilmesi yolsuzdur zira tahrik fiilini teşkil eden hareketler, saldırının unsurlarıdır.⁹⁹

Meşru müdafaa hakkını kullanan kişinin fiili, saldırgan açısından, haksız tahrik olarak da değerlendirilemez zira hukuk düzenini ilk ihlal eden kendisidir. Olayda meşru müdafaa halinin koşulları kalktıktan sonra işlenen bir fiil söz konusu ise, örneğin saldırgan elindeki silahı fırlatıp olay yerinden uzaklaştığı sırada fail koşarak saldırganı yaralamışsa ortada devam eden bir saldırı söz konusu olmadığı için meşru müdafaa kurumu uygulanamaz fakat olaya haksız tahrik kurumu uygulanabilir. Böyle bir durumda fail kendisini korumak için değil, duyduğu hiddet veya elemi etkisiyle hareket etmiş ve bir tepki suçu işlemiştir.¹⁰⁰ Böyle bir durumda yargıç, sona ermiş olan saldırının niteliğini değerlendirerek olayda tahrikin basit veya ağır oluşuna göre cezadan indirim yapacaktır.

Öte yandan karşılıklı saldırıların söz konusu olduğu bir olayda saldırıyı kimin başlattığı bilinmiyorsa iki tarafın da saldırgan kabul edilip olaya meşru müdafaa uygulanmaması savunulmaktadır.¹⁰¹ Yargıtay bu durumda olaydaki her iki sanığa da haksız tahrik indirimini uygulamıştır.¹⁰²

⁹⁴ Bknz: **Özen, Muharrem: Türk Ceza Hukukunda Meşru Müdafaa**; Seçkin Yay., Ankara, 1995, s. 29 vd.

⁹⁵ Manzini: s. 247.

⁹⁶ Manzini: s. 247; Antolisei: s. 272 - 273.

⁹⁷ Manzini: s. 247; Maggiore: s. 429.

⁹⁸ Manzini: s. 247; Antolisei: s. 273.

⁹⁹ Erem: s. 647.

¹⁰⁰ “Yasal savunma koşulları kalktıktan sonra suçu işleyen sanık hakkında TCK m. 50 değil, 51/1’in uygulanması gerekir.” YCGK, 13.2.1984 t., E. 305, K. 61 s.k. Bknz: **Savaş, Vural – Mollamahmutoğlu, Mahmut: Türk Ceza Kanunu’nun Yorumu**; Seçkin Yay., Ankara, Temmuz 1994, C.1, s. 716 - 717.

¹⁰¹ Bknz: Özen: s. 90 - 91.

¹⁰² YCGK, 15. 1. 1979 t., E. 472, K. 2 s.k. Bknz, Özen : s. 92.

2. Haksız Tahrik – Takdirî İndirim Nedeni

Haksız tahrik ve takdiri indirim nedeni ceza kanunumuzda yer verilmiş olan iki genel hafifletici nedendir. M. 29'da düzenlenmiş olan ve "kanuni indirim nedeni" olarak da adlandırılan haksız tahrik kurumu; suça etki eden, failin suç işleme yönündeki psişik durumunu etkileyen ve varlığı halinde cezanın hafifletilmesi sonucunu doğuran bir indirim nedenidir. Olayda haksız tahrikin varlığı ispatlanırsa hakim mutlaka indirim oranını uygulamalıdır. Oysa m. 62'de düzenlenmiş olan takdiri indirim nedeni, sanığın suçtan sonraki davranışları, kişilik özellikleri vs. dikkate alınarak cezanın kişiselleştirilmesini amaçlayan bir kurumdur. Örneğin sanığın ikrarı ile suçun açığa çıkması, yaptığından pişmanlık duyması, suça nitelik verilmesini kolaylaştırıcı açıklamalarda bulunması, geçmişteki halinin lekesiz olması, suçtan doğan zararın tazmin veya tamir edilmiş olması, kaçmak imkânı varken kaçmamış olması, kendiliğinden teslim olması gibi haller hakim tarafından sanık hakkında takdiri indirim nedeni olarak uygulanabilir.

Aynı olayda hem haksız tahrik hem de takdiri indirim nedeni bir arada uygulanabilir. "Cezanın belirlenmesi" başlıklı TCK m 51/5'de "Yukarıdaki fıkralara göre belirlenen ceza üzerinden sırasıyla, teşebbüs, iştirak, zincirleme suç, haksız tahrik, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı ve cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsî sebeplere ilişkin hükümler ile, takdiri indirim nedenleri uygulanarak sonuç ceza belirlenir." demektedir. Buna göre hakim, cezayı buradaki sıraya göre belirleyecektir. Olayda varsa önce haksız tahrik indirimi, bundan sonra da takdiri indirim nedeni uygulanacaktır.

3. Haksız Tahrik – Tasarlayarak Adam Öldürme Suçu

765 sayılı TCK'm 450'de "taammüden adam öldürme", adam öldürme suçunun nitelikli hali olarak düzenlenmişti fakat taammüdün ölçütü konusunda ileri sürülen farklı düşünceler vardı. Tasarlama (plan), teemmül (kronolojik ölçüt) ve soğukkanlılık ölçütlerinden hangisinin kabul edildiği konusunda doktrin ve Yargıtay kararlarında birlik sağlanamamıştı. Soğukkanlılık ölçütünün kabul edilmesi halinde haksız tahrik indirimi uygulanmazken, tasarlama veya teemmül söz konusu ise haksız tahrik indirimi uygulanmaktaydı. 5237 sayılı TCK, taammüden değil, "tasarlayarak adam öldürmeden" söz ederek tasarlama ve kronolojik ölçütü tercih etmiştir. M. 82/a'ya göre adam öldürme suçunun tasarlanarak işlenmesi halinde failin cezası ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası olacaktır. Bu durumda suçun basit haline oranla cezanın artırılmasının nedeni, suçun iyi tasarlanmış ve tertiplenmiş olması, bu nedenle de mağdurun kendisini savunabilmesini güçleştirmesidir. Bu durumda cezanın artırılmasının bir başka nedeni de faildeki kastın ve tehlikeliliğin yoğunluğudur.¹⁰³

¹⁰³ Cogliolo: s. 242.

Fail, haksız tahrikin doğurduğu hiddet veya elemin etkisiyle adam öldürmeye karar vermiş ve suçu nasıl işleyeceği konusunda bir plan hazırlamıştır. Burada önemli olan, failin bütün bir tasarlama süreci boyunca hiddet veya elemin etkisinde bulunması, bir başka deyişle, failin maruz kaldığı tahrik fiili ile işlediği adam öldürme suçu arasında nedensellik ilişkisinin bulunmasıdır. Bu durumda haksız tahrikin etkisiyle tasarlayarak adam öldürme suçunu işleyen fail hakkında önce ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası verilecek (m. 82) sonra da haksız tahrikin varlığı nedeniyle (tahrikin ağırlığına göre) cezası indirilecektir.(m. 29)

4. Haksız Tahrik - Kan Gütme Saikiyle Adam Öldürme Suçu

Kan gütme saikiyle adam öldürme suçu; failin daha önce öldürülen yakınının kanına bedel olmak üzere, bu suçun failini ya da bu failin akrabalarından ya da ailesinden birini öldürmesi veya öldürtmesi olarak tanımlanabilir.¹⁰⁴ Kan gütme saikiyle adam öldürme, devletin henüz şekillenmediği ilkel dönemlerin bir özelliği olan grup üyelerine dışarıdan gelen saldırılara karşı tüm grup üyelerini korumak konusundaki dayanışma duygusunun yansımasıdır.¹⁰⁵ Bu suçun temel özelliklerinden biri de mağdurun ilk suçla bir ilgisi olmamasına rağmen sırf intikam için hedef seçilmiş olması ve devlet organlarına ait olan cezalandırma yetkisini failin kullanmaya kalkışmasıdır.¹⁰⁶

Ülkemizde bir dönem yaygın bir gelenek haline gelmiş olan ve özellikle belli bölgelerde yoğunlaşan kan gütme saikiyle adam öldürme suçunun işlenmesini önleyebilmek için 1937 yılında 3236 sayılı kanunla aralarında kan davası bulunan ailelerin başka yerlerde zorunlu iskana tabi tutulmalarına hükmedilmiş,¹⁰⁷ 1953 yılında 6123 sayılı yasa ile TCK m. 450'ye 10. bent eklenerek "kan gütme saiki" adam öldürme suçunun bağımsız ağırlatıcı nedeni sayılmış,¹⁰⁸ buna rağmen bu suçun önüne istenilen ölçüde geçilememiş ve bu suç, göç olgusu ile beraber kentlerde de işlenmeye

¹⁰⁴ **Türk Hukuk Lügatı**: Türk Hukuk Kurumu, Ankara, 1944; **Örnek, Sedat Veyis: Etnoloji Sözlüğü**; Ankara, 1971, s. 130; TDK Türkçe Sözlük, C.II, s. 1186; **Ecevitoglu, Pınar: Türkiye'de Kan Gütme Geleneği**; Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi; Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002, s. 14 vd; **Şimşek, Sefa: Törelerin Aynasında Doğu ile Batı**; Asa Kitabevi, Bursa 1998, s. 55 vd.

¹⁰⁵ **Keyman, Selâhattin: Kan Gütme Saiki ile Adam Öldürme**; Türkiye Kalkınma Vakfı Yay., No:1, Adnan Güriz - Peter Benedict, Türk Hukuku ve Toplumunu Üzerine İncelemeler, Ankara, 1974, s. 367.

¹⁰⁶ "...Öldürülenin öcünü şahsen almak amacı ile bir görev olarak ika edilen öldürmelerde kabul edilen kan gütme saikinin..." Y 1.CD 15. 3. 1979, E. 1979/127, K. 1979/1066, YKD, C. 5, S. 10, s. 1492.

¹⁰⁷ Ecevitoglu: s. 120 vd.

¹⁰⁸ **Çağlayan, Muhtar: Türk Ceza Kanunu**; Genişletilmiş 3. B., C. 3, Yetkin Yay., Ankara, (Tarihsiz) s. 849.

devam edilmiştir.¹⁰⁹ Genellikle erkeklerin fail oldukları ve erkeklerin hedef olarak seçildikleri bu suçta artık kadınlar da “hedef” seçilmeye başlanmıştır.¹¹⁰

5237 sayılı TCK m. 82, (i) bendinde “kan gütme saiki” ile adam öldürme suçunun cezası “ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası” olarak belirlenmiştir. Bu düzenleme ile Kanun, bir yakını öldürülen failin kapıldığı öfke veya elem duygusuna hukukî değer tanımamış ve failin “intikam alma” duygusunu cezadan indirim nedeni olarak kabul etmemiştir. Bu nedenle daha önce öldürülen yakınının intikamını almak duygusuyla hareket ederek suç işleyen fail, yakınının öldürülmüş olması nedeniyle hiddet veya eleme kapıldığını ileri süremeyecektir. Faili, kan gütme saiki ile adam öldürme suçunu işlemeye sevk eden kin ve intikam duygusu, haksız tahrik kurumunun içermediği, ceza hukukunun cezayı hafifletmek için değer vermediği bir duygudur.¹¹¹ Madde gerekçesinde de “sırf kan gütme saiki ile adam öldürme suçu işlenmişse” olaya haksız tahrik hükmünün uygulanmayacağı belirtilmiştir. Unutulmamalıdır ki kan gütme saikinde hukukun kabul etmediği “intikam” duygusu faili suça yöneltmiştir ve bu durum haksız tahrikin varlığı için aranan hiddet veya elemden farklıdır. O halde aralarında kan davası bulunan kişiler birbirleri aleyhine suç işlemişlerse hakim, faildeki gazap veya elemin kan davası dışında bir başka nedenden kaynaklandığını tespit ederse olayda tahrik indirimini uygulayacaktır.

765 sayılı TCK ile 5237 sayılı TCK’da “kan gütme saikiyle adam öldürme suçu”nda haksız tahrik indirimi konusunda herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Yeni Ceza Kanunu, kan davasında tahrik indiriminin uygulanmaması gerektiği yönündeki oturmuş uygulama ve doktrin görüşlerinin devamı niteliğindedir. Yargıtay’ın bu yöndeki yerleşmiş kararları da dikkate alındığında, uygulamada herhangi bir değişiklik ya da sıkıntı söz konusu olmamalıdır.

¹⁰⁹ Ecevitoglu: s. 128 vd

¹¹⁰ Ecevitoglu: s. 128 vd; Şimşek: s. 141 vd.

¹¹¹ “... Kan gütme sebebiyle adam öldürme eylemini, âdiyen adam öldürme suçundan ayıran özellik; birincisinde, söz konusu olan acı ve öfke duygusunun değil, ölç almak şeklinde beliren ahlâka aykırı düşünce ve tutkunun etken oluşundandır. Bu tür suçlar için ayrı bir bent ile daha ağır bir ceza müeyyidesi konmasındaki sosyal amaç ise toplumda kökleşmiş olan kötü bir geleneğin ortadan kaldırılmasından ibarettir. Böyle olunca, TCK’nın 51’inci maddesinde öngörülen haksız tahrikin bu özellikler dışındaki davranışlarda aranması gerekir. Nitekim kan gütme saiki ile adam öldürme suçlarında bu maddenin uygulanmaması gerektiği benimsenmiş yargı görüşleri arasında yer almıştır.” YCGK, 4. 6. 1973, E. 332, K. 458 s.k. (Çağlayan: Türk Ceza Kanunu, C. 3, s. 909) Aynı yönde, Y 1CD, 11. 10. 1978, E. 1978/2982, K. 1978/ 3465 s.k., YKD, C. 5, S. 11, s. 1644.

5. Haksız Tahrik - Töre Saikiyle Adam Öldürme Suçu

Töre, bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşam biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların tutulan yolların bütünü, bir toplumdaki ahlaki davranış biçimleri¹¹² olarak tanımlanmaktadır. Töre saiki ile adam öldürme 765 sayılı TCK'da yer almamasına rağmen 5237 sayılı TCK m. 82 (j) bendinde "töre saiki" ile adam öldürme suçuna yer verilerek bu suçun cezası, "ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası" olarak belirlenmiştir.

Namus kavramının içeriği, cinsel davranışa ilişkin geleneklerden kaynaklanır ve bu suçun mağduru genellikle kadınlardır zira kadından evleninceye kadar cinsel saflığını koruması, evlendikten sonra da cinselliğini sadece kocasına sunması beklenmektedir.¹¹³ Bu suç bazen koca, kardeş ya da baba tarafından kıskançlık nedeniyle de işlenmektedir.¹¹⁴ "Namus cinayeti" olarak da adlandırılan töre cinayetinde mağdur, ailesinin şeref ve itibarını zedelediği düşünülen davranışlarından dolayı ailenin diğer fertleri tarafından ölüme mahkum edilmekte ve ailenin bir başka ferdi, suçu işlemesi konusunda ikna edilmekte, görevlendirilmektedir.¹¹⁵

Burada, devlete ait olan yargılama ve cezalandırma yetkisi aile tarafından gasp edilmektedir. Ayrıca töre cinayetlerinde mağdurun davranışları, belli bir toplum ya da ailenin subjektif inançlarına ve değer yargılarına göre kınanmakta, yargılanmakta ve ailenin değerlerine ters düşen davranışları nedeniyle cezalandırılmasına, öldürülmesine karar verilmektedir.¹¹⁶ Namus ya da töre cinayetlerinde failin daha az ceza alması için haksız tahrik kurumunun uygulanması kanuna aykırı olduğu kadar, hukuka aykırı törelerin varlığına taviz vermektir; törelerin hukuka ve sosyal değişmeye karşı direndiği unutulmamalıdır.¹¹⁷ Ayrıca, ülkemizde halen namus ve töre cinayetlerinin devam etmesi, 80 yıllık Medeni Hukukumuzun temel değerlerinin henüz yerleştirilemediğinin göstergesidir. Bu nedenle kanunkoyucu, belli bir yörede ya da ailede varolan ve hukuk kurallarıyla

¹¹² TDK Türkçe Sözlük, C.II, s. 2244.

¹¹³ **Tezcan, Mahmut: Ülkemizde Aile İçi Töre Ya Da Namus Cinayetleri;** "Töre Cinayetleri", Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, Aralık 1999, s. 21; Şimşek: s. 142 vd

¹¹⁴ Burton: s. 283 vd.

¹¹⁵ **Tezcan, Mahmut: Türkiye'de Töre (Namus) Cinayetleri;** Naturel Yay., Ankara, 2003, s. 16 vd; **Soyaslan, Doğan: Töre Cinayetlerinin Önlenmesi;** "Töre Cinayetleri", Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, Aralık 1999, s. 30; **Şahin, Cumhur: Törelerin Etkisiyle İşlenen Adam Öldürme Suçlarının Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi;** "Töre Cinayetleri", Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, Aralık 1999, s. 36 – 37; Şimşek: s. 146 vd.

¹¹⁶ **Kardam, Filiz: Töre Cinayetleri Üzerine Bazı Düşünceler;** "Töre Cinayetleri", Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, Aralık 1999, s. 89; Soyaslan: s. 30; Şahin: s.35 - 36.

¹¹⁷ Kardam: s. 94.

çatışan değer yargılarına, geleneklere hukuki değer tanımamakta ve hukuka meydan okuyan bu değer yargıları nedeniyle işlenen suçta daha ağır bir ceza öngörmektedir. Faildeki duygular, nefret ve intikam olduğu için kanun tarafından korunmamaktadır.

Madde gerekçesinde de töre saikiyle adam öldürmenin söz konusu olması halinde haksız tahrik hükmünün uygulanmayacağı ifade edilmiştir. Uygulamada sorunların yaşanmaması için töre ve kan gütme saiki ile adam öldürme suçunda haksız tahrik indirimin uygulanmayacağı kanunda açıkça belirtilmeliydi. Fakat hakim, failin suç işleme saikini araştırmalı ve eğer faili suç işlemeye yönelten duygular mağdurdan kaynaklanan haksız hareketler ise haksız tahrik indirimini uygulamalıdır. Mağdurun hareketleri belli bir yöredeki değer yargılarını ihlal eden hareketler olsa da hukuka aykırı olmadığı sürece haksız tahrik indirimi uygulanmamalıdır.¹¹⁸ TCK'da fiilin haksızlığına dikkat çekebilmek için tahrikin “haksız bir fiil” olması gerektiğini vurgulanmıştır. Bu ifade Ceza Hukukuna ait bir kavram olmasa da kanunkoyucunun amacı tahrik fiilinin hukuka aykırı olduğunu vurgulamaktır. Örneğin mağdurun sevgilisinin olması, arkadaşı ile dolaşması, bakire olmaması, kısa etek giyinmesi, eşinden boşanmak istemesi vs. durumlarında haksız bir hareket yoktur zira bunlar hukuk düzeni ile çatışan hareketler değildir.

765 sayılı TCK m. 462'de “Zina veya gayrimeşru cinsel ilişki esnasında adam öldürme veya müessir fiil” suçu söz konusu ise mağdurun cezası belli bir oranda indirilmekteydi. Bu hüküm, belli bir suç tipinde ancak belli kişiler yönünden söz konusu olduğundan “özel bir haksız tahrik” hali olarak kabul edilmekteydi. Maddede geçen “gayri meşru cinsel ilişki” ifadesinin belirsizliği, kadın ve erkeğin zinasını düzenleyen hükümlerin Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilmiş olması ve cezanın genel tahrik hükmüne oranla daha fazla indirilmesi nedeniyle m. 462 hükmü eleştirilmekteydi. Nitekim bu hüküm, 15. 07. 2003 tarih ve 4928 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmıştı.¹¹⁹ 5237 sayılı TCK'da bu hükme yer verilmemiş olması isabetlidir; ancak zina veya hukuka aykırı cinsel ilişki tahrik teşkil edebileceğinden bu durumu, namus saiki ile işlenen adam öldürmeye neden olan davranışlardan ayırmak gerekecektir. Cinsel ilişki hukuka aykırı teşkil etmiyorsa bu durumda haksız tahrikin “hukuka aykırı olması” koşulu da gerçekleşmemiştir ve olaya haksız tahrik indirimi uygulanamayacaktır. Örneğin, reşit bir genç kızın erkek arkadaşıyla birlikte yaşaması nedeniyle babası ya da boşanmış kadının başka bir erkekle yaşaması nedeniyle boşandığı kocası tarafından öldürülmesinde mağdurdan kaynaklanan haksız tahrik söz konusu değildir. Burada söz konusu olan kanunla yasaklanmış olan namus saiki ile adam öldürme suçudur. Ancak, kocasını başka bir

¹¹⁸ Nuhoglu: s: 210.

¹¹⁹ Resmi Gazete; 19. 07. 2003, No: 25173.

kadınla cinsel ilişki esnasında gören kadın, kapıldığı hiddetin etkisiyle kocasını öldürürse bu durumda haksız tahrik hükmü uygulanabilecektir.

6. Tahrikte İndirim Oranı ve Tahrikin Denetlenmesi

765 sayılı TCK m. 51’de tahrik, ağır ve hafif olmak üzere bir ayrıma tabi tutulmuş ve ağır tahrik halinde cezadan daha fazla indirim yapılacağı öngörülmüştü. Sübjektif bir mesele olan tahrikin derecesinin tayininin güç olduğu, bu nedenle de tahrik halinde tahrikin ağırlığının tespiti ve indirim oranının hakim tarafından belirlenmesi önerilmişti.¹²⁰ 5237 sayılı TCK tahriki ağır ve hafif diye ayırmak yerine yapılacak indirim konusunda hakime geniş bir takdir yetkisi vererek isabetli bir düzenleme getirmiştir.¹²¹ Zira haksız bir hareket karşısında farklı kişiler farklı tepki gösterebileceğinden, tepkinin niteliğini önceden saptamak ve tahrikin derecesini tayin için genel bir ölçüt getirmek olanaklı değildir. TCK m. 29’da yargıca, belli bir oranda cezayı belirleme yetkisi verilmiştir. Yargıç maddedeki indirim oranını, tahrikin yoğunluğunu da göz önünde bulundurarak belirleyecektir. Kişinin dinginlik ve iradesini daha az yıpratabilecek, kişide daha az hiddet veya elem yaratabilecek hareketler hafif tahrik olarak değerlendirilmeli¹²² ve bu durumda ceza daha az indirilmelidir.

Hakim, tahrikin neden ibaret olduğunu ve cezadan ne kadar indirim yaptığını kararında gerekçesini belirterek göstermek zorundadır. Böylece tahrik kurumunun olayda varlığının veya tahrik nedeniyle yapılan indirimin hukuksal denetimi yapılabilecektir. Olayda tahrikin varlığını ve derecesini en iyi irdeleyebilecek olan kişi kuşkusuz ilk derece yargılamasını yaparak hükmü verecek olan yargıçtır. Tahrikin varlığı halinde cezadan indirim oranını tespit ederken yargıç olayın özelliklerini, suçun işleniş şekli, tahrik edenin ve mağdurun sosyal durumlarını, yöresel koşulları dikkate alacaktır. Yargıç değerlendirmesini yaparken hukukun genel kurallarına, hakkaniyete uygun davranmalıdır.¹²³

Tahrikin varlığının yanı sıra tahrik nedeniyle yapılan cezadan indirim oranı da Yargıtay’ın denetimine tabi olmalıdır. Zira tahrik edici hareketlerin önemsizliğine rağmen, failin adam öldürme suçu işlemesi halinde tahrikin varlığı kabul edilse bile ceza daha az indirilmelidir. Örneğin tahrik fiili nedeniyle öfkelenen failin, tahrikçiyi öldürmesi durumunda fail önce adam

¹²⁰ Erem: s. 646; Centel: s. 359.

¹²¹ Toroslu: s. 178.

¹²² Saltelli - Di Falco: s. 452.

¹²³ “Tahrikin derecesinin tesbiti, esasen ilk derece mahkemesinin yetkisi kapsamına girmekle beraber, mahkemeler bu yetkiyi, hukukun genel ilkelerine, haksız hareketin niteliğine ve ağırlığına göre, adalet ve hakkaniyet kurallarına uygun biçimde kullanmalıdırlar. Ülke genelinde uygulamada birliğin sağlanması, mahkemelerce kullanılan bu yetkinin yasaya uygun olup olmadığının denetlenmesi üst mahkemenin görevi içindedir.” (YCGK 3. 12. 1996 t. E. 1996/1- 260, K. 1996/257 s.k., YKD, C. 23, S. 2, Şubat 1997, s. 274).

öldürmekten ötürü müebbet hapis cezasına çaptırılacak, sonra da cezası tahrik nedeniyle 12 yıldan 18 yıla kadar hapis cezası olarak tayin edilecek, sonra da olayda koşulları varsa takdiri indirim nedeni uygulanabilecektir.

Temel cezanın tayini ile cezaya etki eden artırıcı ve azaltıcı nedenlerin hangi sıraya göre yapılacağı TCK m. 61/4 ve 5'te düzenlenmiştir. Buna göre önce cezayı arttırıcı sebepler, daha sonra da azaltıcı sebepler uygulanacaktır. Cezanın tayini sırasında bu maddeye uymamak bir bozma nedenidir. Olayda haksız tahrik ve takdiri indirim nedenlerinin beraber bulunması halinde önce kanunî indirim nedeni (haksız tahrik), sonra da takdiri indirim nedeni uygulanacaktır.

7. Özel Tahrik Hali (TCK M. 129)

765 sayılı TCK'da m. 272 (memura karşı işlenen suçlarda haksız tahrik), m. 462 (zina veya gayri meşru cinsel ilişki esnasında adam öldürme veya yaralama) ve m. 485'te (hakaret ve sövme suçunda haksız tahrik) özel haksız tahrik hallerine yer verilerek genel tahrik hükmüne oranla ceza daha fazla indirilmekteydi. 5237 sayılı TCK sadece "Haksız fiil nedeniyle veya karşılıklı hakaret" kenar başlıklı m.129'da özel haksız tahrik halini düzenlemiş, diğer iki özel tahrik halinde ise koşulları varsa genel tahrik hükmünün uygulanmasını kabul etmiştir. Bu hüküm İkinci kitapta, "Şerefe Karşı Suçlar" başlıklı sekizinci bölümde yer almakta ve 765 sayılı TCK m. 485'teki hükme benzemektedir. Hakaret suçunun hukuki konusu, bireyin şeref ve saygınlığıdır. Kişilerin şeref ve haysiyetlerine yönelik saldırılar, onları diğer insanlar karşısında ve toplum içinde alçaltacağı gibi kişinin toplumsal saygınlığını da yıpratır.

TCK m. 129'daki tahrik hükmü de bir hukuka uygunluk nedeni değil, suça etki eden bir neden olarak kabul edilmelidir. Hakaret suçunda cezadan indirim nedeni olarak failin tahrik edilmiş olmasını dikkate alan bu hükümde üç ayrı tahrik nedeni yer almıştır; a) hakaret suçunun haksız bir fiile tepki olarak işlenmesi b) hakaret suçunun kasten yaralama suçuna tepki olarak işlenmesi c) karşılıklı hakaret.

Fail, mağdurun haksız bir hareketine maruz kalmış ve bu hareketin doğurduğu hiddet veya elemnin etkisiyle bu suçu işlemiş olmalıdır. Genel tahrik halinden farklı olarak burada işlenecek tepki suçunun niteliği belirtilmiştir ve bu "hakaret"tir. Maddede hiddet veya elem ifadeleri kullanılmamışsa da fail hiddet veya elemnin etkisiyle tepki suçu işlemiştir. Kanun burada faille yönelen haksız hareketler nedeniyle failin hiddet veya elemine kapılmış olduğu yönünde kanunî bir karine kabul etmiştir. Faile yönelen haksız bir hareket söz konusu olduğundan, fail hiddet veya elem duymamış olsa da her iki halde de cezanın azaltılmasını gerektiren neden aynıdır, zira buradaki hüküm m. 29'da yer alan tahrik kurumunun özel bir uygulama şeklidir.

M. 129'da hangi suçların özel tahrik kapsamına gireceği belirtilmiştir. Maddede failin haksız bir fiile ya da kasten yaralanmasına tepki olarak hakaret etmesi özel tahrik kapsamındadır. Fail, haksız tahrik nedeniyle müessir fiil veya mala zarar verme gibi farklı bir tepki suçu işlerse koşulları varsa m. 29'da düzenlenmiş olan genel tahrik indiriminden yararlanabilir ama buradaki özel tahrik hükmünden yararlanamaz.

TCK m. 125'te "Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden ya da yakıştırmalarda bulunmak veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır." denilmek suretiyle sövme ve hakaret ayrımı kaldırılmış ve "sövme", hakaret suçunun unsuru haline getirilmiştir. Madde gerekçesinde de "Bu düzenlemede 765 sayılı Türk Ceza Kanununda benimsenen hakaret ve sövme suçu ayrımı kaldırılmıştır." denilmektedir. O halde sövme veya karşılıklı sövme söz konusu ise genel tahrik indirimi değil, m. 129'da yer alan özel tahrik indirimi uygulanacaktır.

SONUÇ

Failin kişiliğinin dikkate alındığı modern ceza hukukunda failin suç işlemesine neden olan ruhsal durumunun da suça etki eden bir neden olduğu kabul edilmiştir. Haksız tahrik kurumu, suça etki eden kişisel, subjektif ve kanuni bir indirim nedenidir. Subjektif olması, suçun manevi unsuruna (kusurluluğa) etki ettiği; genel olması her fail hakkında ve kural olarak her suçta uygulanacağı; kanuni olması ise olayda varlığının hakim tarafından re'sen araştırılması anlamına gelir. Bir olayda mağdurdan kaynaklanan haksız hareketler varsa ve bu haksız hareketler failin hiddet veya şiddetli eleme kapılmasına neden olmuşsa, bu duygunun etkisiyle mağdura yönelik tepki suçu işleyen failin cezasının bir miktar indirilmesi kabul edilmiştir. Haksız tahrik kurumu, 5237 sayılı TCK'nın Birinci Kitabı'nın ikinci bölümünde "Ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler" başlığı altında düzenlenmiş böylece fizyolojik ve psikolojik bir hadise olan tahrik, kanunen de tanınmıştır.

Haksız tahrikin uygulanabilmesi gerekli tüm koşulların olayda bulunup bulunmadığı araştırılmalıdır. Haksız tahrik kurumunun kabul edilme nedeni her olayda failin cezasını bir miktar indirebilmek değildir. TCK tahrikin ancak haksız hareketlere tepki olması durumunda kabul edildiğini vurgulamak için tahrik fiilinin "haksız bir fiil" olmasını aramıştır. Bu ifade ceza hukukuna yabancı olsa da tahrik fiilinin hukuka aykırı olması gerektiğini işaret ettiği açıktır. TCK hem tahrik halinde cezadan indirim oranlarını değiştirmiş hem de ağır - hafif tahrik ayrımını ortadan kaldırarak hakime belli sınırlar dahilinde cezayı hafifletme yetkisi tanımıştır. Bu yöndeki bir düzenleme de yerinde olup hakim olayda tahrikin yoğunluğuna göre cezayı indirebilecektir.

Töre ve kan davası saiki ile işlenen adam öldürme suçlarında haksız tahrik indiriminin uygulanıp uygulanmayacağı tartışmasına son verebilmek için kanunkoyucu bu durumda haksız tahrik indiriminin uygulanmayacağını gerekçede değil, kanun metninde açıkça belirtmeliydi. TCK m. 82 (i) ve (j) bentlerinin gerekçesinde kanunkoyucu eğer olayda haksız tahrikin koşulları varsa bu iki durumda tahrik indiriminin uygulanabileceğini belirtmiştir. Hakim, olayda haksız tahrikin tüm koşullarını araştırmalı ve eğer faili suç işlemeye iten neden intikam almak, cezalandırmak ise olayda haksız tahrik indirimini uygulamamalıdır. Yargıtay'ın yerleşmiş içtihatları ve doktrindeki görüşler de bu yönde olup hakime yol gösterici olmalıdır.

765 sayılı TCK m. 51'de yer alan haksız tahrik hükmü ile 5237 sayılı TCK m. 21'de haksız tahrik hükmü özü itibarıyla aynı olup "gazap" yerine "hiddet", "haksız bir tahrik" ifadesi yerine de "haksız bir fiil" denilmesinin uygulamada herhangi bir değişiklik doğurması olası değildir zira her iki ifade de tahrik fiilinin hukuka aykırı olmasını belirtmektedir. Yeni kanunda ağır ve haksız tahrik ayrımının kaldırılarak hakime cezadan indirim konusunda geniş bir takdir yetkisi verilmiş olması ise yeni kanundaki asıl değişiklik olup isabetli bir düzenlemedir. Bu nedenle, hakim olayda tahrikin koşullarının gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda ve tahrikin derecesini saptamada özenli davranmalıdır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun tümünün uygulamasında olduğu gibi haksız tahrik kurumunun uygulanmasında da 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun yaklaşık 80 yıllık uygulamasının birikimini yansıtan Yargıtay'ın yerleşmiş içtihatları ve doktrinde kabul edilmiş olan görüşler, kanunilik ilkesine aykırı olmadıkça uygulamada göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Altavilla, Enrico: Lineamenti di Diritto Criminale; 2. Ed., Napoli, 1932(.)
- Antolisei, Francesco: Manuale di Diritto Penale, Parte Generale; 13.B., Giuffrè Edit., Milano, 1994(.)
- Apaydın, Cengiz: Ceza Hukuku ve Adli Tıp Açısından Kusur Yeteneği; Adil Yay., 1. B., Ankara, (Tarihsiz) (.)
- Artuk, Emin: Suç Genel Teorisi; Ceza Hukuku El Kitabı, Beta Yay., İstanbul, 1989, s.191 - 237(.)
- Ayık, İsmail Hakkı: Tahrik; Adalet Dergisi, Ocak, 1952, S.1, s. 83 - 106
- Battaglini, Giulio: Diritto Penale, Parte Generale; 3. Ed. CEDAM, Padova, 1949(.)
- Burton, Mandy: Sentencing Domestic Homicide Upon Provocation: Still 'Getting Away With Murder'; Feminist Legal Studies, 2003, N. 11, s. 279 - 289(.)

- Cavallo, Vincenzo: Diritto Penale, Parte Generale; Vol. 2, Napoli, 1955(.)
- Centel, Nur: Türk Ceza Hukukuna Giriş, Beta Yay., İstanbul, Kasım 2001
- Cihan, Erol: Demokratik Bir Toplumda Suç Siyaseti Kavramı; Ceza Hukuku El Kitabı, Beta Yay., İstanbul, Eylül 1989, s. 525 - 536 (.)
- Cogliolo, Pietro: Completo Trattato Teorico e Pratico di Diritto Penale; Milano, 1890(.)
- Çağlayan, Muhtar: Türk Ceza Kanunu; Genişletilmiş 3. B., C. 3, Yetkin Yay., Ankara, (Tarihsiz) (.)
- Çağlayan, Muhtar: Türk Ceza Kanunu, Yetkin Yay., Ankara (Tarihsiz) (.)
- Devellioğlu, Ferit: Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat; 12. B., Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 1995(.)
- Ecevitoglu, Pınar: Türkiye’de Kan Gütme Geleneği; Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi; Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002(.)
- Erem, Faruk: Haksız Tahrik; Adalet Dergisi, Temmuz 1946, S. 7, s. 637 - 654(.)
- Eren, Fikret: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler; Gözden Geçirilmiş 4. B., Beta Yay., İstanbul, 1994(.)
- Ersoy, Yüksel: Ceza Hukuku Genel Hükümler, İmaj Yay., Ankara, 2002(.)
- Gürelli, Nevzat: Ceza Hukukunda Mazeret Nedeni Olarak Haksız Tahrik; İstanbul Barosu Dergisi, 1951, C.25, S.6, s. 332 - 344(.)
- Horder, Jeremy: Provocation and Responsibility; Clarendon Press, Oxford, 1992(.)
- İçel, Kayıhan - Sokullu/Akıncı, Fusun: Suç Teorisi; 2. Kitap, Beta Yay., İstanbul, 2000(.)
- Karahasan, Mustafa Reşit: Sorumluluk Hukuku; Beta Yay., Ankara, 1995(.)
- Kardam, Filiz: Töre Cinayetleri Üzerine Bazı Düşünceler; “Töre Cinayetleri”, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, Aralık 1999, s. 87 - 96. (.)
- Katoğlu, Tuğrul: Ceza Hukukunda Hukuka Aykırılık; Seçkin Yay., Ankara, 2003(.)
- Keyman, Selâhattin: Cürmî Fiilin Yapısal Unsuru Olarak Hareket; AÜHFD, Yıl: 1988, C. XL, S. 1 - 4, s. 121 - 171(.)
- Keyman, Selâhattin: Kan Gütme Saiki ile Adam Öldürme; Türkiye Kalkınma Vakfı Yay., No:1, Türk Hukuku ve Toplumunu Üzerine İncelemeler, Editör: Adnan Güriz - Peter Benedict, Ankara, 1974, s. 367 - 412 (.)

- Maggiore, Giuseppe: Principi di Diritto Penale, Parte Generale; 2.Ed., Bologna, 1937 (.)
- Malkoç, İsmail – Güler, Mahmut: Uygulamada Türk Ceza Kanunu, Genel Hükümler; 1. B., Adil Yay., Ankara, 1996(.)
- Malinverni, Alessandro: Circostanze del Reato; Enciclopedia. del Diritto, 1960, Vol. 2, s. 66 - 105 (.)
- Manzini, Vincenzo: Istituzioni di Diritto Penale Italiano, Parte Generale; 9. Ed., CEDAM, Padova, 1958(.)
- Marconi, Guglielmo: Provocazione; Enciclopedia del. Diritto, Vol. 37, Giuffre Ed., 1988, s. 821 - 835(.)
- Marini, Giuliano: Il Fatto “Ingiusto” Nella Provocazione; Riv. It. Dir. e Proc. Pen., 1961, s. 806 – 815(.)
- Nuhoğlu, Ayşe: Namus İçin Adam Öldürme Suçlarında Haksız Tahrik Uygulaması; Maltepe ÜHFD, İstanbul, 2004, S. 1- 4, s. 205 - 213(.)
- Önder, Ayhan: Ceza Hukuku Genel Hükümler; C. 2, İstanbul, 1989(.)
- Önder, Ayhan: Ceza Hukuku Dersleri; Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992(.)
- Örnek, Sedat Veyis: Etnoloji Sözlüğü; Ankara, 1971(.)
- Özen, Muharrem: Türk Ceza Hukukunda Meşru Müdafaa; Seçkin Yay., Ankara, 1995(.)
- Özön, Mustafa Nihat: Osmanlıca - Türkçe Sözlük; 5. B., İstanbul, 1973(.)
- Pagliari, Antonio: Principi di Diritto Penale, Parte Generale, 8. ed., Giuffre Ed., Milano, 2003(.)
- Pannain, Remo: Manuale di Diritto Penale, Parte Generale; 3. Ed., Unione Tipografico-Editrice, Torino, 1962(.)
- Par, Arif Hikmet: Osmanlıca - Türkçe Sözlük; Serhat Yay, İstanbul, 1992 (.)
- Pisapia, Gian Domenico: Istituzioni di Diritto Penale; CEDAM, Padova, 1965(.)
- Saltelli, Carlo - Di Falco, Enrico Romano: Commento Teorico - Pratico del Codice Penale: 3. Ed., Jandi Sapi Editore, Vol.1(.)
- Santoro, Arturo: Provocazione, Diritto Penale; Novissimo Digesto Italiano, Unione Tipografico Ed., Torino, 1960, Vol. 14(.)
- Savaş, Vural – Mollamahmutoğlu, Mahmut: Türk Ceza Kanunu'nun Yorumu; Seçkin Yay., Ankara, Temmuz 1994(.)
- Soyaslan, Doğan: Töre Cinayetlerinin Önlenmesi; “Töre Cinayetleri”, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, Aralık 1999, s. 29 - 33.

- Şahin, Cumhur: Törelere Etkisiyle İşlenen Adam Öldürme Suçlarının Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi; “Töre Cinayetleri”, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, Aralık 1999, s. 35 - 43.
- Şimşek, Sefa: Törelere Aynasında Doğu ile Batı; Asa Kitabevi, Bursa 1998
- Tezcan, Mahmut: Türkiye’de Töre (Namus) Cinayetleri; Naturel Yay., Ankara, 2003(.)
- Tezcan, Mahmut: Ülkemizde Aile İçi Töre Ya Da Namus Cinayetleri; “Töre Cinayetleri”, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, Aralık 1999, s. 21 - 27(.)
- Toroslu, Nevzat: Ceza Hukuku; Savaş Yay., Ankara, 2005(.)
- Tutumlu, Mehmet Âkif: Türk Ceza Hukukunda Haksız Tahrik; Adil Yay., Ankara, 1999(.)
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük; Türk Dil Kurumu Yay., No: 549, 9. B., Ankara, 1998(.)
- Türk Hukuk Lügatı: Türk Hukuk Kurumu, Ankara, 1944(.)
- Zaza, Carlo: Le Circostanze del Reato: CEDAM, Milano, 2002(.)

KISALTMALAR

AD	:Adalet Dergisi
Arch. Pen.	:Archivo Penale
AÜHFD	:Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBF	:Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
B	:Baskı
Bknz	:Bakınız
C	:Cilt
Cass. Pen.	:Cassazione Penale
CD	:Ceza Dairesi
Dir. Pen	:Diritto Penale
E	:Esas numarası
Ed	:Edizione
Edit	:Edition
Encic. del Dir.	:Enciclopedia del Diritto
Giust. Pen.	:La Giustizia Penale
İBD	:İstanbul Barosu Dergisi
K	:Karar numarası
MÜHFD	:Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Novis. Dig. Ital.	:Novissimo Digesto Italiano
N	:Numara
Riv. Ital.	:Rivista Italiano Diritto e Procedure Penale
Riv. Pen.	:Rivista Penale
S	:Sayı
s	:Sayfa
sk	:sayılı karar
vd	:ve devamı
Vol.	:Volume
Yay.	:Yayınları
YCGK	:Yargıtay Ceza Genel Kurulu
YD	:Yargıtay Dergisi
YKD	:Yargıtay Kararları Dergisi